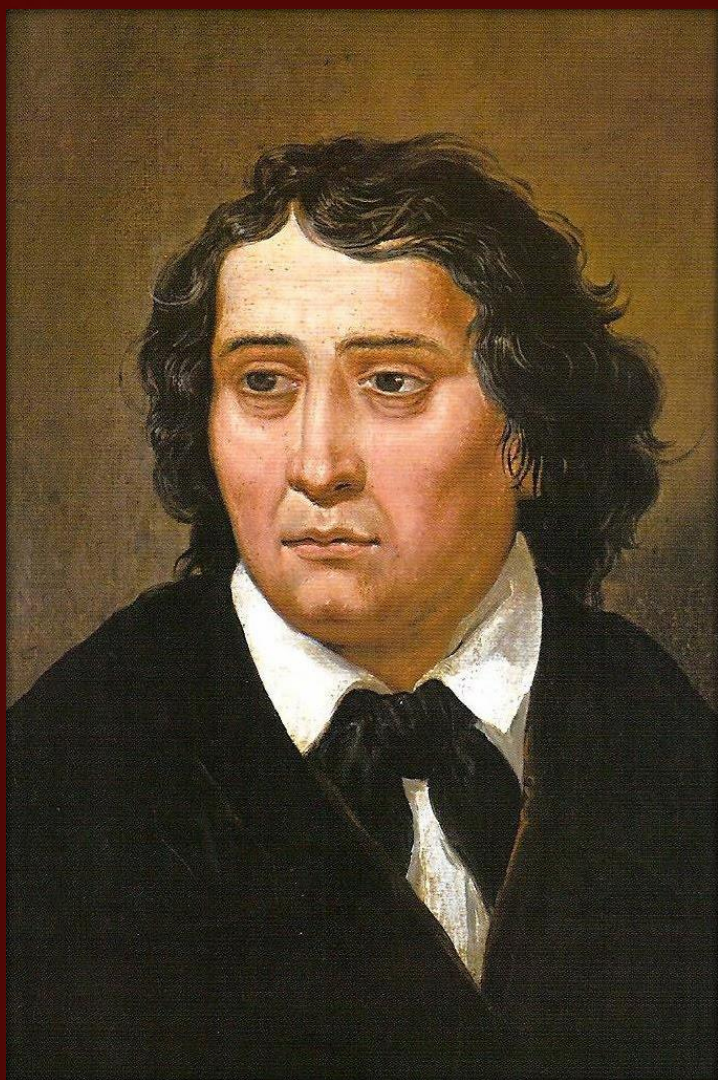

FRANCE PREŠEREN

1800–1849

France Prešeren je bil slovenski pesnik gibanja **romanticizma**, rojen 3. decembra 1800, Vrba, umrl 8. februarja 1849, Kranj.

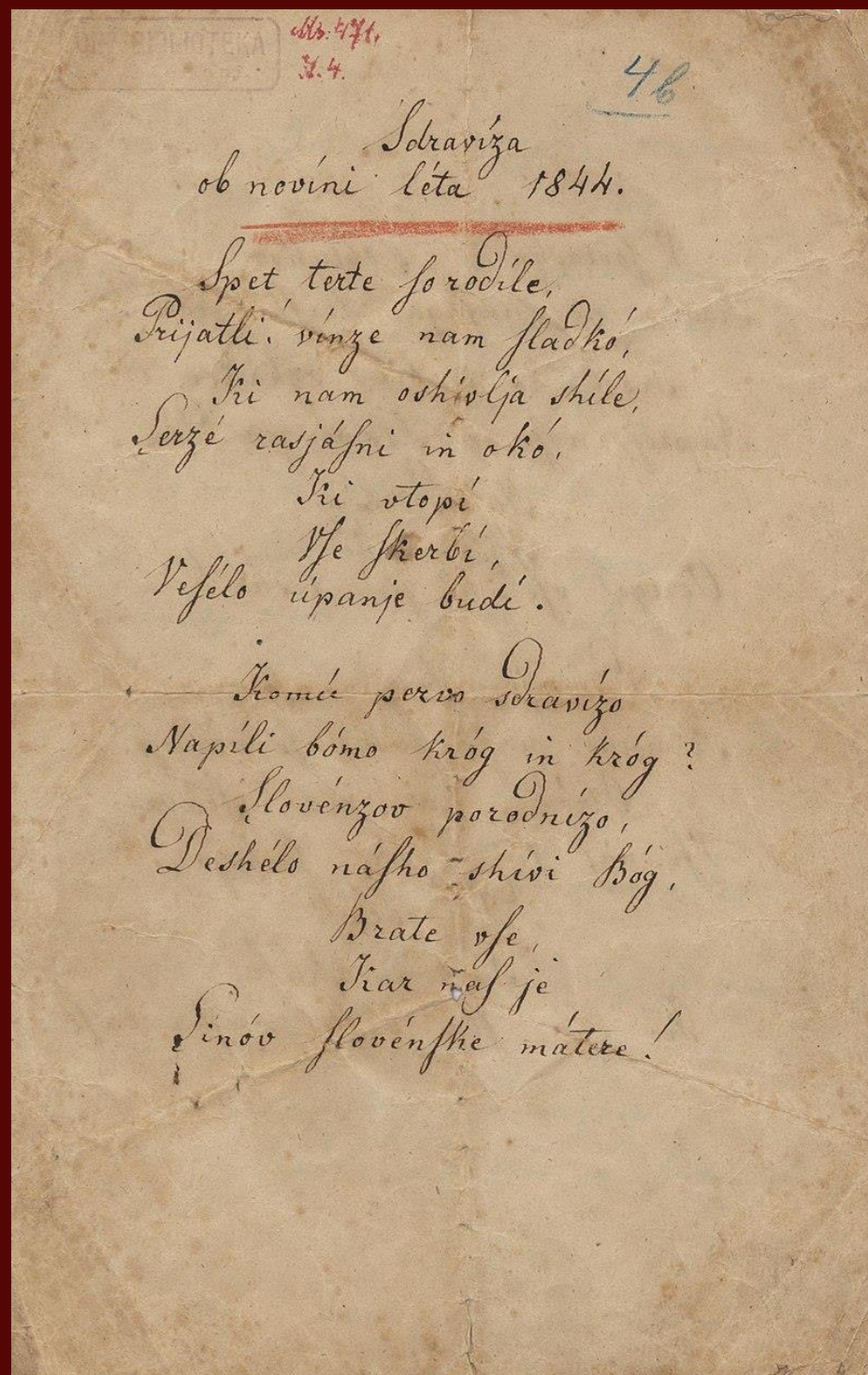
France Prešeren se je rodil v kmečki družini. V osnovni šoli je bil tako priden, da so ga zapisali v **zlato knjigo**. Po uspešno zaključenem študiju na dunajski **pravni fakulteti** se je vrnil v Ljubljano, kjer je delal kot **odvetnik**. V tem času je napisal večino svojih pesmi, pri pisanju katerih ga je pomembno usmerjal prijatelj **Matija Čop**. Prešeren je **prvi Slovenec, ki se je po kakovosti svojega pisanja lahko kosal s sodobniki po Evropi**, kjer je tedaj vladala romantična usmeritev.

Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein (1807–1878). Prva znana upodobitev slovenskega pesnika Franceta Prešerna in edina, ki je nastala po spominu na dejansko pesnikovo podobo.

Življenjska pot pesnika, nesrečno zaljubljenega v bogato **Primičevo Julijo**, ki ji je posvetil **Sonetni venec** (1834) in nekatere druge ljubezenske pesmi, je bila polna raznovrstnih preizkušenj. Njegovi prijatelji so umirali eden za drugim, kot pesnik pa v času svojega življenja ni bil priznan. V zadnjih letih življenja se je vse bolj soočal z malodušjem, težavami z alkoholom, ki je nazadnje povzročil njegovo smrt. France Prešeren danes velja za **največjega slovenskega pesnika**. Del njegove pesmi **Zdravljica**, napisane leta 1844, je **besedilo državne himne Republike Slovenije**, obletnica njegove smrti pa **osrednji državni kulturni praznik**. Obletnico njegovega rojstva obeležujemo kot **Ta veseli dan kulture**.

France Prešeren je mit, in mite je treba jemati z rezervo. Pri tem sploh nimamo v mislih literarne vrednosti in pomena njegovih del, oboje je nesporno in morda včasih celo premalo vrednoteno, marveč izključno (pre)pogoste poskuse olepševanja Prešernovega življenja. Pravzaprav olepševalcev Prešernove podobe niti ni težko razumeti. Njegova poezija, čista, suverena in v svoji daljnosežnosti brez dvoma večna, je v kričečem nasprotju z njegovim nadvse nesrečnim življenjem. Ta težko razumljivi prepad je nam, redoljubnim in povečini ubogljivim Slovencem, no, predvsem generacijam pred nami, povzročal tolikšno nelagodje, da s(m)o se raje zadovoljili z mitom o Prešernovi neizmerni dobroti, mehkobi, romantični zasanjanosti, svobodomiselnosti in nepodkupljivi načelnosti. Toda Prešeren je bil na prvem mestu človek kot vsi ostali in vreden je natančnejše predstavitve.

Izvirni Prešernov rokopis Zdravljice iz leta 1844.

PREŠERNOVO ŽIVLJENJE

1800 v Vrbi na Gorenjskem se 3. decembra 1800 rodi France Prešeren.

1808 jeseni se Prešeren odpravi na Kopanj pri Veliki Račni, kjer župnikuje stari stric Jožef, ki ga poučuje vse do vstopa v normalko.

1810 vpiše se na normalko v Ribnici na Dolenjskem, kjer se z odličnim uspehom šola do pomladi 1812.

1812 jeseni se prepiše v tretji razred normalke v Ljubljani, nato v Ljubljani obiskuje gimnazijo, ki jo konča leta 1819.

1819 vpiše študij filozofije na ljubljanskem liceju.

1821 na Dunaju opravi tretji letnik filozofije, ki je pogoj za študij prava; vpiše se na pravno fakulteto dunajske univerze.

1824 med počitnicami se prvič vrne v domače kraje; obiskuje strice, ki župnikujejo po različnih slovenskih krajih.

Rudolf Španzel (1948). France Prešeren 1800–1849, 1991 portret za tisočtolarski bankovec Banke Slovenije, 50 x 70 cm.

1825 napiše prvo pesem, **Zarjovena d'vičica**; začne se resneje ukvarjati s poezijo, napiše precej pesmi, ki pa jih zaradi **stroge Kopitarjeve kritike** **večinoma zažge**.

1827 12. januarja časopis Ilirski list (Illyriches Blatt) objavi prvo Prešernovo pesem, **Dekletom** (Dekelcam); Prešernov mentor **Matija Čop** se vrne iz Poljske v Ljubljano, kjer postane bibliotekar.

1828 26. marca opravi vse formalnosti, dan pozneje je promoviran za doktorja prava; nekaj časa preživi na Moravskem pri svojem nekdanjem učencu; kot praktikant se zaposli pri advokatu dr. **Leopoldu Baumgartnu**.

1829 dela kot pripravnik pri ljubljanski davčni upravi; prijateljuje z **Marijo Johano Khlun** iz Gradca; čeprav gre za resno in obojestransko ljubezen, se Prešeren umakne; izid prvega zvezka **Kranjske čbelice**, v katerem so objavljeni prevod **Lenore**, balada **Povodni mož** in **Slovo od mladosti**.

1831 izid drugega zvezka Kranjske čbelice, v katerem so objavljeni **Ljubezenski soneti**, **Nova pisarija** in romanca **Hčere svet**; kot praktikant dela v odvetniški pisarni dr. Baumgartna.

1832 v Celovcu se pripravlja na odvetniški in sodniški izpit, ki ga opravi z zadostno oceno; prvič zaprosi za odvetniško mesto. Prošnja je zavrnjena; izid tretjega zvezka Kranjske čbelice, v katerem so objavljene nove pesmi.

1833 **Matija Čop** v Ilirskem listu objavi prevod ocene Kranjske čbelice izpod peresa češkega kritika in pesnika Čelakovskega, ki se laskavo izrazi o Prešernovem delu; sreča **Julijo Primic**, hči bogate ljubljanske trgovke. **Pesnikova ljubezen do Julije usodno zaznamuje njegovo delo in življenje**

1834 izid **Sonetnega venca**, ki ga posveti Juliji; zaposli se kot vodja pisarne pri sošolcu in prijatelju dr. Blažu Crobathu; izid **četrtega zvezka Kranjske čbelice**; drugič zaprosi za odvetniško prakso, a je spet zavrnjen.

1835 **Matija Čop utone** pri kopanju v Savi pri Tomačevem; v samozaložbi izda **Krst pri Savici**.

1837 v Ljubljano prispeta politična pregnanca, Poljaka **Emil Korytko** in **Boguslav Horodinskyi**. Prešeren najde v Korytku sorodno dušo in dobrega prijatelja; spozna takrat petnajstletno **Ano Jelovšek**, s katero v zunajzakonski zvezi dobita **tri otroke**.

1838 v Skaručni umre **oče Šimen**; Korytko pripravi za tisk izbor slovenskih ljudski pesmi. Pri tem mu je v veliko pomoč Prešeren.

1839 v Ljubljani za tifusom umre **Emil Korytko**; poroka Prešernove neuslišane ljubezni Julije Primic; rojstvo **prve hčerke, Rezike**, ki umre že leta 1840; živahno prijateljevanje z **Andrejem Smoletom**, dolgoletnim prijateljem in sošolcem. S Prešernom **načrtujeta izdajanje literature v slovenskem jeziku** in celo **slovenski časopis**.

1840 Andreja Smoleta na praznovanju lastnega godu zadene srčna kap; zavrnitev tretje prošnje za samostojno advokaturo.

1841 Prešeren se spet zaljubi, tudi tokrat ni uslišan, zato pa je to pesniško plodno obdobje. Njegova muza je **Jerica Podboj**, hči gostilničarke Metke Podboj; v njeni **gostilni Pekel** pesnik preživi veliko časa.

1842 smrt matere **Mine Prešeren**; rojstvo drugega otroka, **Ernestine Jelovšek**. Njeni spomini na očeta, so dragocen, čeprav ne povsem zanesljiv vir za raziskovanje in razumevanje pesnikovega življenja in dela.

1843 Prešeren napiše pesen **Nezakonska mati**; začetek izhajanja **Kmetijskih in rokodelskih novic**. Urednik **Janez Bleiweis** Prešerna ne povabi k sodelovanju; zavrnitev četrte prošnje za advokaturo.

1844 Prešeren napiše **Zdravljico**.

1846 peta prošnja za advokatsko mesto je zavrnjena; odda v cenzuro **rokopis Poezije, ki jo cenzura odobri**; vloži šesto prošnjo za advokaturo. Tokrat se ne poteguje za mesto v Ljubljani, temveč za Kranj ali Postojno, kar tudi dobi; oktobra se preseli v Kranj, kjer odpre odvetniško pisarno; decembra so natisnjene **Poezije dr. Franceta Prešerna**.

1848 **Novice objavijo Zdravljico**; revolucija na Dunaju. Pesnik dejavno sodeluje pri kranjski **Narodni obrambi**.

1849 **France Prešeren umre v Kranju zaradi ciroze jeter** 8. februarja 1849; 10. februarja pesnika slovesno pokopljejo v Kranju, na sedmini pa ustanovijo odbor za postavitve spomenika.

1852 Prešernove posmrtno ostanke prekopljejo na takrat osrednje mesto na kranjskem pokopališču in mu postavijo spomenik. Govornik je Bleiweis, pevci pa zapojejo Levstikovo pesem **Na grobu Prešerna**, ki jo je uglasbil Gregor Rihar.

1944 **Slovenski narodno osvobodilni svet razglasi 8. februar za slovenski kulturni praznik**.

POMEMBNE OSEBE V PREŠERNOVEM ŽIVLJENJU

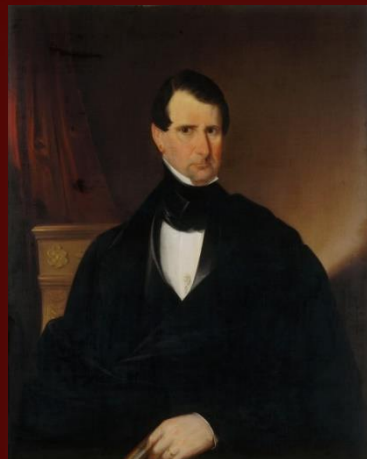

Janez Bleiweis (1808–1881), slovenski politik in narodni voditelj, izdajatelj Kmetijskih in rokodelskih novic. Zgodovina ga opisuje kot spornega človeka, ki je hitro menjal prepričanja in načela. Njegov odnos do Prešerna je ambivalenten, čeprav mu ne gre zanikati zaslug pri uvrščanju Prešerna na literarni in širši kulturni zemljevid Slovenije. V zadnjih letih pesnikovega življenja je skušal Prešerna trdneje vključiti v javno življenje; poskrbel je za objavo pesmi, kar je onemoglemu Prešernu dvignilo moralo.

Zalika Dolenc (1804–1882), hčerka gostilničarja Dolenca. V gostilno v predmestju Ljubljane je Prešeren rad zahajal še v študentskih letih. Ko se je vrnil v Ljubljano z diplomo v žepu, se je resno zanimal za Zaliko, ki pa ga je zavrnila. Odmev neuslišane ljubezni je najti v baladi Povodni mož. Prešeren je v prvotni izdaji pesmi pisal o Zaliki, pozneje, v priredbi za Poezije, pa je Zaliko preimenoval v Urško. Tudi v pesmi Dekletom je imel v mislih "prevzetno" Zaliko.

Blaž Crobath (1799–1848), odvetnik, pri katerem je Prešeren delal med letoma 1834 in 1846. Prijateljevala sta že v študentskih letih na Dunaju. Crobath je bil kot delodajalec zelo razumevajoč do Prešerna in literatov nasploh. Veljal je za podpornika narodnega prebujenja. Crobathov »ljublanski salon« je bil zbirališče slovensko in slovansko prepričanih izobražencev in kulturnih delavcev. Bil je član deželnega muzejskega društva, poslanec v deželnem zboru in odbornik Slovenskega društva.

Ana Jelovšek (1823–1875), Prešernova ljubica, mati njegovih treh nezakonskih otrok. Rojena je bila v revni družini, njena krstna botra je bila mati Julije Primic. Veljala je za lepo, a vihravo dekle, ki je na moč ugajala številnim moškim. Prešeren jo je spoznal pri Blažu Crobathu in sprva do nje gojil ljubezenska čustva. Ko je rodila prvega otroka, ga je dala v rejo; to je povzročilo nepremostljivo razpoko v razmerju s pesnikom, ki nikoli ni zmozel urediti odnosov z Ano. Burno in naporno razmerje z Jelovškovo je pomembno vplivalo na Prešernovo življenje.

František L. Čelakovsky (1799–1852), češki pesnik in zbiratelj ljudskih pesmi. Čelakovsky je bil navdušen nad Prešernovimi pesmimi, o čemer mu je tudi pisal. Čop je kritiko javno objavil, priznanje pa je nesamozavestnemu Prešernu veliko pomenilo. Prešeren in Čelakovsky sta pisne stike ohranila vse do konca, Čelakovsky pa si je dopisoval tudi z drugimi literarnimi somišljeniki na Slovenskem.

Ernestina Jelovšek (1842–1917), druga hči Franceta Prešerna. Ernestina je na osnovi materinega pripovedovanja in spominov napisala knjigo o očetu, ki je pomemben vir za raziskovanje in razumevanje njegovega življenja. Njo je mati sprva dala v rejo, pozneje pa jo je vzela k sebi. Ernestina je bila, tako kot mati, šivilja, živela je samsko življenje in umrla v mestni ubožnici.

Matija Čop (1797–1835), Prešernov prijatelj in literarni mentor. V tistih časih eden najbolj izobraženih Slovencev. Služboval je v tujini, pozneje je bil profesor in končno bibliotekar v Ljubljani. Govoril je devetnajst jezikov in poznal vso takratno svetovno poezijo. Prešernu je pomagal z nasveti in kritikami, skupaj sta bojevala bitko v črkarski pravdi. Čop je s svojim ugledom na Dunaju pomagal premostiti marsikatero oviro pri izdajanju Kranjske Čbelice. Zasebno je Čop živel sam in precej asketsko.

Julija Primic (1816–1864), neuslišana ljubezen Franceta Prešerna. Hči iz bogate trgovske družine iz Ljubljane. Prešeren se vanjo zaljubil ob naključnem srečanju v trnovski cerkvi. Dolga leta je bila navdih za njegove ljubezenske pesmi. Veliko pozornosti ji je namenil Prešeren in ji z akrostihom PRIMICOVI JULJI posvetil eno svojih najznamenitejših pesnitev Sonetni venec, ki je 22. februarja leta 1834 izšel kot priloga Ilirskega lista. Prešeren ni nikoli pozabil Julije.

PREŠERNOV OPUS – ROJEN V DUHU ROMANTIKE

Opus Franceta Prešerna predstavlja pomemben gradnik slovenskega narodnega telesa v 19. stoletju. Prešeren je pisal pod vplivom romantike, literarnega gibanja poznega 18. in zgodnjega 19. stoletja.

Prešernovo poezijo je poleg razdelitve po vsebini (lirično-epsko) in obliki literarne vrste moč razdeliti na tri časovna obdobja, in sicer na:

Mladostno obdobje 1824–1828, ko se je pričel poglobljati v pisanje poezije in je objavil svoje prve pesmi.

Zrelo obdobje 1828–1840, ko je dosegel višek svoje pesniške refleksivnosti in so njegova dela stremena navznoter ter se izražale v izrazito lirični obliki.

Pozno obdobje 1840–1849, ko je Prešeren začel opuščati pretirano liričnost in se osredotočil na motive, ki so izrazito epski, narodnotvorni, zanimajoči za ljudsko kulturo in narod ter stremijo ne le navznoter v pesniški duh, marveč želijo doseči pomen v zunanjem svetu.

Na **Slovenskem** je romantična književnost trajala od okoli leta 1830 do leta 1848, najpomembnejši predstavnik pa je ravno France Prešeren. Vzrok za nastanek je bilo veliko razočaranje nad francosko revolucijo, kar je imelo za posledico **pesimizem**, in v primeru Prešernove poezije tudi **strah**:

*Sem dolgo upal in se bal,
slovo sem upu, strahu dal;
srce je prazno, srečno ni,
nazaj si up in strah želi.*

Romantika je bila do neke mere odziv na razsvetljenstvo in racionalizem. Poudarila je čustveno, individualno, subjektivno, iracionalno, domiselno, spontano. **Prihajalo je do poglobljene presoje naravnih lepote, poveličevanja čustev, poudarjanja človekove osebnosti in njegovega razpoloženja, osredotočanja na svoje strasti in notranje boje.** Ker se romantična književnost ukvarja predvsem s človekovim notranjim svetom, njegovimi idealnimi težnjami in čustvi, ima vodilno vlogo v tem obdobju lirika, ki je v primerjavi s klasicistično izrazito čustvena in razpoloženska, kar Prešeren denimo izkazuje v pesnitvi **Strunam**:

*Strune! milo se glasite,
milo, pesmica! žaluj;
srca bolečine skrite
trdosrčni oznanjuj:*

*kak bledí mi moje lice,
kak umira luč oči,
kak tekó iz njih solzice,
ki ljubezen jih rodi;*

*od željá kako zdihuje,
po nji hrepeni srce,
kak mu je veselje tuje,
kak od sreče nič ne ve;*

*kak s seboj me vedno vleče,
koder hodi, njen obraz,
kak obličje nje cveteče
v srcu nosim vsaki čas;*

*in kak vé, ki bi nje hvalo
rade pele zanaprėj,
ak se ne usmili kmalo,
mór'te utíhnit vekoméj!*

*Té in take vé nosíte
tožbe, strune! tje do nje;
ako mór'te, omečíte
neusmiljeno srcé.*

Romantika je čas, ko se pojavita zanimanje za ljudsko kulturo in narod ter nagnjenje do eksotičnega, skrivnostnega, okultnega. Prešeren slednji motiv izraža predvsem v svoji epski pesnitvi **Krst pri Savici**. Pesniški jezik postane metaforično bogatejši, lirske prvine so pogoste tudi v pripovedništvu in dramatiki. Pesnik je po njihovem mnenju posrednik med naravnim in nadnaravnim, prerok in voditelj ljudstva, zato je v pesmih pogosto izražen **kult pesniškega poklica**, kar Prešeren izpostavlja v pesnitvi **Pevcu**:

*Kdo zná
noč temno razjásnit, ki tare duha!*
*Kdo vé
kragulja odgnati, ki kljuje srce
od zore do mraka, od mraka do dné!*
*Kdo učí
izbrisat 'z spomina nekdane dni,
brezup prihodnjih oduzét spred oči,
praznôti ubežáti, ki zdánje morí!*
*Kako
bit óčeš poet in ti pretežkó
je v prsih nosít al pekel, al nebo!*
*Stanu
se svojega spomni, trpi brez miru!*

V zrelem obdobju je Prešernov opus zaznamovala poleg avtorskih pesmi v nemščini (vsega skupaj okoli 30 del) tudi prevajalska dejavnost, kot denimo balada **Leonora** (tukaj objavljena samo prva kitica):

*Lenora, ko se zazorí,
iz strašnih sanj se spláši:
"Zvest nis', al živ več, Vilhelm tí!
Od kod tak dolg' odláši?"
Je kralja Miroslava raj
pred Prag ji vnesel bil ga v boj,
al zdrav je, kar se ločil,
ni pisal, ne poročil.*

Prešernov opus pa ni le prepleten s pesimizmom in strahom ter negativno nastrojenostjo s svetom. Njegov opus je pol zabavljivih in hudomušnih pesnitev, ki so praviloma preko uprizoritve komičnosti kritične po svoji vsebini. Najbolj znan takšen primerek je **Apel** podoba na ogled postavi:

*Apel podobo na ogled postavi,
ker bolj resnico ljubi kakor hvalo,
zad skrit vseppek posluša, kaj zijalo
neumno, kaj umetni od nje pravi.*
*Pred njo s kopiti čévljarček se ustavi;
ker ogleduje smôlec obuvalo,
jermenov méni, de ima premalo;
kar on očita, koj Apel popravi.*
*Ko pride drugi dan spet mož kopitni,
namest, de bi šel delj po svoji poti,
ker čevlji so pogodi, méč se loti;*
*zavrne ga obraznik imenitni,
in tebe z njim, kdor napačen si očitar,
rekoč: "Le čevlje sodi naj Kopitar!"*

Slovenska romantika predstavlja zelo pomembno literarno obdobje, čeprav se je od literarnih zvrsti uveljavila le lirika. Prešeren je uporabljal mnoge, dotlej v slovenski književnosti neuporabljene literarne vrste: **romanco** (**Hčere svet**), **sonet** (**Sonetje nesreče**), **gloso** (**Glosa**) in **gazelo** (**Gazele**). Poleg teh oblik je uporabljal tudi **satiro** (**Nova pisarija**), **elegijo** (**Slovo od mladosti**), **balado** (**Neiztrohnjeno srce**) in **epigram** (**Metelčica**).

PREŠERNOVI SONETI IN CIKLI

LJUBEZENSKI SONETI

Ljubezenski soneti (Prešeren jih v rokopisu imenuje Ljubeznjeni sonetje) so cikel šestih Prešernovih sonetov in predstavljajo začetke Prešernovega sonetizma. Predstavljajo vse faze Prešernovega ljubezenskega doživljanja (dvorjenje, čaščenje, hrepenenje, upanje, strah, odpoved ljubezenskim idealom). Soneti so obliko cikla dobili leta 1847 v Poezijah, kjer jim je Prešeren dodal še šesti sonet (Je od vesel'ga časa teklo leto), stojijo pa pred Sonetnim vencem.

*Je od veselga časa teklo leto,
kar v Betlehemu angelcov hozana
je oznanila, de je noč končana,
dvakrat devetsto triintrideseto.*

*Bil velki teden je; v saboto sveto,
ko vabi môlit božji grob kristjana,
po cerkvah tvojih hodil sem, Ljubljana!
v Trnovo, tje sem uro šel deséto.*

*Trnovo! kraj nesrečnega imena;
tam meni je gorje bilo rojeno
od dveh očetov čistega plamena.*

*Ko je stopila v cerkev razsvetljeno,
v srce mi padla iskra je ognjena,
ki ugásnit se ne da z močjo nobeno.*

SONETNI VENEC

Sonetni venec je sestavljen iz 14 sonetov in dodatnega, 15. soneta **akrostiha**, ki ga je Prešeren naslovil z **Magistrale** in je sestavljen iz začetnih črk imena Prešernove ljubezni (muze) – **Primičeve Julije**. V Sonetnem vencu se prepletajo tri poglobitne teme, ki so značilne za Prešernovo pesnjenje in so romantično pojmovane: ljubezen, ki se pojavi tako na začetku kot tudi na koncu cikla. Narod, ki prevladuje v osrednjem delu. Ter tretja tema poezija. Vse tri teme je Prešeren med seboj povezal v naslednji idejni sklop: s tem ko bi ga Julija vzljubila, bi ga tudi odrešila notranjega nemira in mu dala zagona za pisanje poezije, ki bi dvignila slovenski narod.

*Poet tvoj nov Slovencam venec vije,
Ran mojih bo spomin in tvoje hvale,
Iz síca svoje so kalí pognale
Mokrócvetéče rož'ce poezije.*

*Iz krajev niso, ki v njih sonce sije;
Cel čas so blagih sapic pogrešvâle,
Obdajale so utrjene jih skale,
Viharjov jeznih mrzle domačije.*

*Izdíhljeji, solzé so jih redile,
Jim moč so dale rasti neveselo,
Ur temnih so zatirale jih sile.*

*Lej! torej je bledó njih cvetje velo,
Jim iz oči tí pošlji žarke mile,
In gnale bodo nov cvet bolj veselo.*

SONETI NESREČE

Sonet (Sonetje) nesreče so cikel šestih sonetov, ki jih je France Prešeren napisal med bivanjem v Celovcu leta 1832. To je druga generalna izpoved Prešernovega življenjskega nazora. Njena predhodnica je elegija Slovo od mladosti, saj v obeh delih izpoveduje osebno spoznanje o življenju in svojem mestu v njem, to spoznanje pa privzdigne in posploši v notranje povezan življenjski nazor, tako da bi pesmi lahko uvrstili v filozofsko, natančneje v bivanjsko liriko. Elegija Slovo od mladosti začenja, Sonetje nesreče pa **dokončno uveljavijo slovensko pesniško romantiko**. Narava ljubezenskega pa tudi domovinskega, poetološkega in satiričnega pesništva iz tega obdobja je

mnogo bolj razložljiva, upoštevajoč tragične bivanjske položaje, polne nesreče, razočaranja in resignacije, kakršni so se razkrili iz **Sonetov nesreče**.

*O Vrba! srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta;
de b' uka žeja me iz tvojga svéta
speljala ne bila, goljfiga kača!*

*Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
vse, kar srce si sladkega obeta;
mi ne bila bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjov nótranjih b' igrača!*

*Zvestó srce in delavno ročico
za doto, ki je nima milijonarka,
bi bil dobil z izvoljeno devico;*

*mi mirno plavala bi moja barka,
pred ognjam dom, pred točo mi pšenico
bi bližnji sosed vároval - svet' Marka.*

Poleg treh najbolj poznanih sonetnih ciklov je Prešeren napisal krajši cikel treh **Zabavljivih sonetov** (Al prav se piše kaša ali kasha, Ne bód'mo šaloberde! Moskvičánov Apel podobo na ogled postavi).

*Ne bódmo šalobarde! Moskvičánov,
Gorenjci moji! knjige mi berimo,
in kar nam všeč bo, úzmat se učimo
od bógmejov na meji Otomanov!*

*Iz kotov vseh od Skjaptrov do Šamánov
tak, kakor srake gnezda vkup nosímo
besede tuje, z njim' obogatímo
slovenskih novi jezik Ilirjánov.*

*Prekósili res bomo vse naróde,
narstarši med jeziki jezik bóde,
ki se iz te čobodre bo naredil,*

*ker bomo tak govóрили v Emoni,
ko žlobodrali so tam v Babiloni,
ko bil jim Bog je govorico zmédil.*

Ciklom sonetov naproti je Prešeren napisal vsega skupaj še enajst **samostojnih sonetov** (Memento mori, Ni znal molitve žlahtnič trde glave, Sanjalo se mi je, de v svetem raji, Velíka, Togenburg! bila je mera, Bilo je, Mojzes! tebi naročeno, Na jasnem nébi mila luna sveti, Marsktéri romar gre v Rim, v Kompostélje, Zgodi se včasih, de muhamedani, Oči bile pri nji v deklet so sredi, Kadar previdi učenost zdravnika, Odprlo bo nebo po sodnem dnevi) in en posvetilni sonet (**Matiju Čopu**).

*Vam izročim, prijatlja dragi mani!
ki spi v prezgodnjem gróbi, pesem mило;
ločitvi od njega mi je hladilo,
bila je lek ljubezni stari rani.*

*Minljivost sladkih zvez na svet' oznani,
kak kratko je veselih dni število,
de srečen je le tá, kdor z Bogomílo
up sreče unstran groba v prsih hrani.*

*Pokopal misli visokoleteče,
željá nespolnjenih sem bolečine,
ko Črtomír ves up na zemlji sreče;*

*dan jasni, dan oblačni v noči mine,
srce veselo, in bolnó, trpeče
vpokójlje bodo groba globočine.*

PREŠERNOVE GAZELE, BALADE IN ROMANCE, ZABAVLJIVI NAPISI

GAZELE

Gazele, cikel sedmih pesmi istoimenske pesniške oblike, je France Prešeren napisal v drugi polovici leta 1832 in jih v posebni prilogi časopisa Illyrisches Blatt objavil leta 1833. Cikel je slavospev in nagovor izvoljenki, v kateri želi zanetiti ljubezensko čustvo. Prešeren v vencu sedmih Gazel razkriva različne stopnje ljubezenskega čustvovanja, od nežnega nagovora in negotovosti (ali sme pričakovati naklonjenost ljubljene), do odkrite ljubezenskih izpovedi, dvoma ki ga razjeda in rahločutnega zatrevanja vdanosti. Posamične gazele niso poimenovane, marveč je njihovo mesto v ciklu označeno samo s številko (spodaj primer 6. gazele).

*Al bo kal pognalo seme, kdor ga seje, sam ne ve;
kdor sadi drevo, al bóde zréd'lo veje, sam ne ve.
Se pod stropam néba trudi let' in dan nomad;
al pa konec leta bóde kaj prireje, sam ne ve.
In kupec po sveti hodi, al pa kaj dobička bo,
za blago kadar gotove dnarje šteje, sam ne ve.
In vojšak, ki ga trobenta vabi med kanonov grom,
kaj plačilo bo vročine, ran in žeje, sam ne ve.
Lej! tak pevec teh gazelic, al jih bereš tí, al ne,
al pri njih srce ledeno se ogreje, sam ne ve.
In al veš, de tí ga vnemaš, tí mu pevski ogenj daš,
al se smel bo razodeti saj pozneje, sam ne ve.*

BALADE IN ROMANCE

Romantična balada je srednje dolga lirsko-epsko-dramska pesnitev temačnega značaja. Konec je vedno tragičen, balada pa ima živo dramatsko zgradbo. Najprej pokaže položaj in ustvari občutje, nato napetost lagodno stopnjuje in se nazadnje presenetljivo konča. V koncu najdemo tudi razliko med baladami in romancami: medtem ko balade zahtevajo, da je konec nekoliko tragičen oziroma presenetljiv, je pri romancah dovoljeno, da se po preobratu vrha zgodi razrešitev in dovoljuje srečen konec. Prešeren pogosto uporablja napet dialog in številna pesniška sredstva: glasovno slikanje, ponavljanje vseh vrst in druge pesniške figure.

Snovi za balade in romance je Prešeren črpal iz ljudskih legend in pripovedk, obenem pa tudi iz zgodovinskih virov kot je Valvazorjeva Slava Vojvodine Kranjske.

Vsega skupaj je Prešeren napisal okoli dvajset objavljenih in neobjavljenih oziroma nezbranih balad in romanc (Hčere svet, Učenec, Dohtar, Turjaška Rozamunda, Judovsko dekle, Zdravilo ljubezni, Lenora (prevod iz nemškega jezika), Povodni mož, Prekop, Neiztrohnjeno srce, Ribič, Ženska zvestoba, Orglar / Ponočnjak, Parizina, Romanca od Strmega grada, Šmarna gora, Nebeška procesija, Sveti Senan, Nuna).

*Zašlá sem in stezè ne vem,
naprej ne vem, nazaj ne smem.
Pušavnik! pokažite, kod
na Strmi grad gre pot od tod.*

*- prva kitica prvega poglavja neobjavljene
Romance od strmega gradu*

*Hrast stoji v turjaškem dvóri,
vrh vzdiguje svoj v oblake,
v senci pri kamnitni mizi
zbor sedi gospode žlahtne,
ker Turjačan spet gostuje
Rozamundine snubače.*

- prva kitica Turjaške Rozamunde

*Od někdej lepé so Ljubljanke slovele,
al lepši od Urške bilo ni nobene,
nobene očem bilo bolj zaželene
ob času nje cvetja dekleta ne žene. -
Ko nárbolj iz zvezd je danica svetla,
narlepši iz deklic je Urška bila.*

/.../

*To reče, hitreje sta se zasukála,
in dalje in dalje od pôda spustila,
na bregu Ljubljance se trikrat zavila,
plesáje v valove šumeče planila.
Vrtinec so vidli čolnarji dereč;
al Urške videl nobeden ni več.*

- prva in zadnja kitica Povodnega moža

ZABAVLJIVI NAPISI

Četudi si dandanes predstavljamo Prešerna kot pretirano resnega pesnika, ki je pisal pod vplivom svetobolja, opisoval bivanjsko tematiko in trpel za melanholijo, zgodovinski Prešeren ni bil tako enodimenzionalen. Njegovi objavljeni in neobjavljeni zabavljivi napisi, drobižne pesnitve in ostali raznoliki ter manj poznani napisi nam kažejo, da je v svojih delih vpeljeval motiviko komičnosti, zbadljivosti in šale. Vsega skupaj je napisal več kot štirideset takšnih krajših in danes manj poznanih del.

*Od drúgih mánjši in časten manj ród je slovénski,
lákota sláve, blagá, vléče pisárja drugám.
VICTRIX CAUSA DIIS PLACUIT, SED VICTA CATONI;
Stánko, Slovécov vskok, Vráz si naróbe Katón.*

- Narobe Katon

*Metka, Metka!
ne spoštuješ pétko,
si pustila Grič,
vzel te bo hudič!*

- Metka, Metka!

*Slovenci! ako čakate slovarja,
ne čakajte ga od abecedárja.*

- Abecedárju

*Fárnih cerkvá pét íma Gospód Bóg v náši Ljubljáni,
tóliko túdi kasárn íma peklénska pošást.
Vábita Peter, Miklávž nas z Jákobam k Bógu Ljubljance,
vábi nas Jánez Krstník, vábi Maríja v nebó.
Híše: kazíno, redút, koloseum, z njími teáter,
íma strelíše hudíč, svôje si cípce lovít.*

- Ljubljančanam

*Kdor ne zna napisa brati,
sèm obrne naj oči!
V njem zapisano stoji:
Spod Metelčica leží,
ker ji vsi homeopáti
niso mogli pomagáti:
Nje smrt b'la je žlica kaše.
Tri molíte očanaše.*

- Kdor ne zna ...

PREŠERNOV KRST PRI SAVICI

OPREDELITEV KRSTA PRI SAVICI

Krst pri Savici je **obsežna epsko-lirska pesnitev**, ki jo je v drugi polovici leta 1835 napisal France Prešeren. Pesem obravnavajo kot **slovenski nacionalni ep**. Pesem je končal januarja leta 1836 in jo aprila izdal v samozaložbi v 600 izvodih. Pozneje jo je posvetil svojemu prijatelju Matiji Čopu.

Krst sestoji iz dveh delov, Uvoda (25 tercín in ena kvartina) in Krsta (53 stanc), ki se zelo vidno ločujeta v obsegu, vsebini in verzni obliki. Leta 1846, ko je pesnitev objavil v Poezijah, jo je rahlo spremenil. Tematska enciklopedičnost Krsta pri Savici zajema vse štiri glavne teme Prešernovega pesnjenja: ljudsko, narodno-zgodovinsko, bivanjsko in predvsem v uvodnem sonetu še pesniško. V ospredju pa se tokrat kot nova pojavi tudi verska tematika.

Poleg sonetnega venca je to Prešernovo **najbolj celovito delo**. Pesnitev zaradi verske teme ni bila cenzurirana. Prvi ključ k miselnemu ustroju je Črtomirova osebnost in njegove odločitve sredi usodnega zgodovinskega dogajanja.

Pesnitev je sestavljena iz treh delov, in sicer posvetilnega soneta Matiju Čopu, ki ga je Prešeren dodal šele v Poezijah; Uvoda in Krsta.

UVOD je izrazito epska, mogočna in junaška pesnitev o boju med poganskimi in krščanskimi Slovani, ki sega v čas pokristjanjevanja v 8. stoletju. Uvod je mogočna podoba zaključnega obdobja junaških bojev proti zmagujočemu nasilnemu Valjhunovemu krščanstvu. Pod Črtomirovim vodstvom se poslednji branitelji stare vere zatečejo v Ajdovski gradec v Bohinju, vzdrže sovražnikovo šestmesečno obleganje, naposled pa se odločijo za izpad iz trdnjave. Prav tedaj Valjhunova vojska naskoči trdnjavo. V silnem bojnem metežu pade junaška pogonska četa, le Črtomir se reši. Pretresljiv je Črtomirov nagovor na četo pred izpadom, iz njega zveni zanesen klic o veliki slovanski skupnosti, željo po svobodi, ki temelji na spoznanju, da je boljši grob, kakor suženjstvo, in vera v svobodno urejanje narodnega in socialnega življenja. Zgrajen je iz vsebinsko zaključenih sklopov tercín:

- 10 tercín (zasnova dogajanja in oris položaja vojske),
- 7 tercín (Črtomirov govor),
- 9 tercín (napad poganov, boj s krščansko vojsko, položaj po bitki),
- 1 kvartine.

Valjhún, sin Kajtimára, boj krvávi
že dolgo bije za kršansko vero,
z Avreljam Droh se več mu v bran ne stavi;

končano njuno je in marsik'tero
življenje, kri po Kranji, Koratáni
prelita, napolnila bi jezéro.

Gnijó po polju v bojih pokončáni
trum srčni vójvodi in njih vojšaki,
sam Črtomír se z majhnim tropom brani.

Bojuje se najmlajši med junaki
za vero staršov, lepo bog'njo Živo,
za Črte, za bogóve nad oblaki.

On z njimi, ki še trd'jo vero krivo,
beží tja v Bôhinj, v Bistriško dolino,
v trdnjavo, zidano na skalo sivo.

Še dandanašnji vidiš razvalino,
ki Ajdovski se gradec imenuje,
v nji gledaš Črtomírovo lastnino.

- prve kitice Uvoda

KRST je podoba duševnega stanja poraženega poganskega vojskovodje Črtomira in njegove spreobrnitve. Tej podobi ustreza elegičen ton in zadržan ritem v pripovedovanju, lirski opisi pokrajine in dramski pogovori Črtomira z Bogomilo.

Znan ribič v čolnu odpelje Črtomira na varnejši kraj, in posreduje, da se naslednje jutro sreča z Bogomilo pri slapu Savice. Bogomila pride v spremstvu krščanskega duhovnika. Poraženi poganski poslovodja je za srečen objem pripravljen pozabiti vse gorje in, ko mu Bogomila razodene, da je postala kristjanka in molila zanj, da bi se živ vrnil iz boja in se spreobrnil k novi veri, ji Črtomir v čustveni zavzetosti pove, da ji hoče služiti v mislih in dejanjih, pripravljen je sprejeti novo, Bogomilino vero, ki po duhovnikovih besedah uči, da so »ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi,« a muči ga želja kdaj mu bo Bogomila postala žena. Tedaj mu je Bogomila razodela, da mu ne more postati žena, vendar prosila ga je še eno uslugo, namreč to, da bi se dal krstiti vpričo nje. Črtomir je v to molče privolil. Kmalu nato sta se ločila in se nista več videla. Krst je pesem odpovedi in je epsko-lirski, kjer vsebuje dvogovor, ki je celo malce dramski. Ker je tu za razliko od boja v ospredju miselnost, so tu uporabljene oktave ali stance, ki dogajanje upočasnijo. Zgrajen je iz prav tako vsebinsko zaključenih sklopov:

- 4 stanc (oris uvodnega položaja),
- 10 stanc (opis srečne ljubezni na Blejskem otoku),
- 10 stanc (prehod iz obale Bohinjskega jezera k Savici),
- 11 stanc (Bogomilina pripoved o spreobrnitvi),
- 13 stanc (dialog med Črtomirom, Bogomilo in duhovnikom),
- 5 stanc (zaključek).

Mož in oblakov vojsko je obojno
končala temna noč, kar svetla zarja
zlatí z rumenmi žarki glavo trojno
snežnikov kranjskih sivga poglavarja,
Bohinjsko jezero stoji pokojno,
sledu ni več vunanjega viharja;
al somov vojska pod vodó ne mine,
in drugih roparjov v dnu globočine.

Al jezero, ki na njega pokrajni
stojiš, ni, Črtomír! podoba tvoja? -
To noč je jenjal vojske šum vunajni,
potihnil ti vihar ni v prsih boja;
le hujši se je zbudil črv nekdanji,
ak prav uči me v revah skušnja moja,
bolj grize, bolj po novi krvi vpije,
požrešniši obupa so harpije.

/.../

Molče v to prošnjo Črtomír dovoli,
z duhovnim bliža slapu se Savice,
molitve svete mašnik, on z njim moli,
v imeni krsti ga svete Trojice.
So na kolenah, kar jih je okoli,
se od veselja svet' obraz device,
ki je bila podpora vere krive,
je opravljala službo bógnje Žive.

Razlagajo, ko pride v Akvilejo,
mu svete pisma proste zmote vsake;
postane mašnik, v prsih umrjejo
nekdanji upi; med svoje rojake
Slovence gre, in dálej čez njih mejo,
do smrti tam preganja zmot oblake. -
Domú je Bogomila šla k očeti,
nič več se nista videla na sveti.

- prvi in zadnji kitici Krsta

PESMI V POEZIJAH DOKTORJA FRANCETA PREŠERNA

Poleg vsebinsko zaključenih epskih pripovednih poezij, sonetnih ciklov, daljših in krajših pesnitev ter gazel, je Prešeren napisal še številna krajša, samostojna dela, ki jih je naslovil preprosto s Pesmi. V **Poezijah Doktorja Franceta Prešerna** iz leta 1846 (1847) so te samostojne pesnitve dobile osrednjo vlogo in bile uvrščene na sam začetek dela. Poleg pesmi kot so **Sem dolgo upal in se bal, Strunam, Pod oknam** in **Pevcu**, se v tem vsebinskem sklopu Prešernovega opusa nahajajo še nekatere izmed njegovih najbolj poznanih, priznanih in kompleksnih pesnitev:

Zdravljica je pesem, napisana po navdihu gesla francoske revolucije *Liberté, égalité, fraternité*, s katero se je Prešeren seznanil že kot dijak v Ljubljani. Pesem je bila z nekaj spremembami objavljena leta 1848, ko je cenzura v habsburški monarhiji nekoliko popustila. Slovenci so si jo v duhu marčevske revolucije leta 1848 razlagali kot idejo o zedinjeni Sloveniji. Zdravljico, v kateri je predstavil svoja prepričanja o želeni politični svobodi Slovencev in Slovanov, je Prešeren večkrat malenkostno spreminjal in celo izpustil kakšno kitico. Po obliki gre za **likovno pesem (carmen figuratum)**, saj izpisane kitice spominjajo na obliko vinske kupice. **Po 6. členu ustave** in posebnem zakonu je Zdravljica (njena sedma kitica) **besedilo himne Republike Slovenije**.

Prijatli! obrodile
so trte vince nam sladkó,
ki nam oživlja žile,
srcé razjásni in oko,
ki utopi
vse skrbi,
v potrtih prsih up budi!

**Živé naj vsi naródi,
ki hrepené dočakat' dan,
ko, koder sonce hodi,
prepír iz svéta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!**

Slovo od mladosti je nastalo leta 1829 in spada v drugo, klasično obdobje njegovega ustvarjanja, v romantično obdobje, med pesmi z izpovedjo življenjskega nazora. Slovo od mladosti je elegija v prvoosebni pripovedi. Ne gre več za upesnitev posameznega dogodka ali zgodbe, kakor smo vajeni iz prejšnjih Prešernovih del, ampak pesem pripoveduje o temeljnih življenjskih spoznanjih in o pesnikovi osebni usodi v zresnjenem tonu. Slovo od mladosti verjetno najbolje izmed vseh del prikazuje Prešernovo kompleksno naravo in razpetost med raznolikostjo pogledov na svet in razumevanja družbe. Je Pesem melanholije in spominov, obenem pa pesnitev težine in bolečine. Je odraz razpete duše, ki v svetu išče zadoščenje in hrepeni po notranjem miru.

Dni mojih lepši polovica kmalo,
mladosti leta! kmalo ste minule;
rodile vé ste meni cvetja malo,
še tega rož'ce so se koj osule,
le redko upa sonce je sijalo,
viharjov jeze so pogosto rjule,
mladost! vunder po tvoji temni zarji
serce britkó zdihuje, Bog te obvarji!

Okusil zgodej sim tvoj sad, spoznanje!
Veselja dókaj strup njegov je vmoril:
sim zvedil, de vest čisto, dobro djanje
svet zaničvati se je zagovoril,
ljubezen zvéstó najti, kratke sanje!
zbežale ste, ko se je dan zazóril,
Modrost, pravičnost, učenost, device
brez dot žalváti vidil sim samice.

Sim vidil, de svoj čoln po sapi sreče,
komur sovražna je, zastonj obrača,
kak veter nje nasproti tému vleče,
kogar v zibéli vid'la je berača,
de le petica da ime sloveče,
de človek toliko velja, kar plača.
Sim vidil čislati le to med nami,
kar um slepí, z goljfijami, ležámi!

Te vidit, gerji viditi napake,
je sercu rane vsekalo kervave;
mladosti jasnost vunder misli take
si kmalo iz serca spodi in glave,
gradove svítle zida si v oblake,
zelene trate stavi si v pušave,
povsod vesele lučice peržiga
ji up goljfivi, k njim iz stisk ji miga.

Ne zmisli, de dih perve sap'ce bóde
odnesel to, kar misli so stvaríle,
pozabi koj nesreč prestanih škode,
in ran, ki so se komej zacelile,
dokler, de smo brez dna polníli sode
'zučé nas v starjih letih časov sile.
Zato, mladost! po tvoji temni zarji
serce zdihválo bo mi, Bog te obvarji!

Nezakonska mati je denimo ena takšnih pesmi, ki je nastala okoli leta 1843. Je edina pesem, za katero je dobil navdih v razmerju z Ano Jelovšek. Spada med ljubezenske pesmi, vendar je njena motivika širša. Tematsko so v njeno središče postavljena čustva mlade nezakonske matere, ki živi v grobem patriarhalnem kmečkem svetu in se sramuje svojega nezakonskega otroka, ki ji ga je zapustil ljubimec. Kljub temu pa otrok svojo mamo navdaja z občutki čiste sreče. Nezakonska mati ima pomembno vlogo v Prešernovem opusu, saj prikazuje, kako je poleg ustaljenih motivov pri Prešernu potrebno za razumevanje njegovih misli upoštevati tudi socialnokritično držo, ki pa je odcepljena od pretirano političnega in svetovnonazorskega, želi namreč preprosto doseči izravnavo krivic.

Kaj pa je tebe treba bilo,
dete ljubó, dete lepó!
meni mladi deklici,
neporočeni materi? –

Oča so kleli, topli me,
mati nad mano jokáli se;
moji se mene sram'váli so,
tuji za mano kazali so.

On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oča tvoj;
šel je po svéti, Bóg ve kam;
tebe in mene ga je sram!

Kaj pa je tebe treba bilo;
dete ljubó, dete lepó!
Al te je treba bilo, al ne,
vender presrčno ljúbim te.

Meni nebö odprto se zdi,
kadar se v tvoje ozrem oči,
kadar prijazno nasmejaš se,
kar sem prestala, pozabljeno je.

On, ki ptíce pod nebam živi,
naj ti dá srečne, vesele dni!
Al te je treba bilo, al ne,
vedno bom srčno ljúbila te.